

Юшкевич Ю. С. Економіка та культура або економіка як культура: до питання актуалізації дослідження економічної культури / Ю. С. Юшкевич // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. – Монреаль: СРМ «ASF», 2018. – С. 29-31.

Юшкевич Ю.С.

ЕКОНОМІКА ТА КУЛЬТУРА АБО ЕКОНОМІКА ЯК КУЛЬТУРА: ДО ПИТАННЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У філософсько-економічному дискурсі існують два протилежні підходи – економічний детермінізм та культурний детермінізм – найбільш відомі прихильники яких, зокрема К. Маркс та М. Вебер відповідно, займали крайні позиції щодо питання конститутивності ролі економіки або культури в прогресивному розвитку суспільства. На думку К. Маркса, культура виникає в процесі економічної діяльності людей, надбудовується над базисом яким виступає економіка, виконує роль служниці. Думка М. Вебера щодо цього питання кардинально відрізняється від попередньої. Він був переконаний в тому, що певна культура, зокрема протестантизм, спираючись на цінності, що виступають її змістом, формує таку мотивацію поведінки, яка спрямовує представників цієї релігійно-культурної спільноти до здійснення економічної діяльності заснованої на ринково-капіталістичних принципах. Саме це, на думку М. Вебера, сприяло становленню капіталістичних виробничих відносин.

Слід зазначити, що проблема взаємодії економіки та культури, зокрема дослідження феномену економічна культура, й досі має фундаментальне значення як в теоретичному, так і в практичному сенсі, особливо в контексті необхідності усунення факторів, що найбільшою мірою обумовлюють кризу сучасної економіки та пошуку шляхів поліпшення економічної ситуації в Україні.

Так, представники сучасної економічної та соціологічної думки, зокрема Д. Норт, наголошують на значному впливі культури на економіку і необхідності, в цьому контексті, створення нового інтегрованого підходу до дослідження економічних процесів, що буде враховувати як економічні, так і соціологічні, політологічні, культурологічні аспекти. На його погляд, пізнавальний процес людини не лише зазнає впливу культури та суспільства, а є культурним і соціальним процесом у фундаментальному сенсі. Поза культурою, що виступає транслятором знань та цінностей, неможливо зрозуміти специфіку траєкторій економічного розвитку і типів політичного та соціального устрою суспільства. Дослідження сутності та динаміки певного інституційного устрою, обумовлює необхідність звернення до сфери культури та розуміння економіки як культурного процесу [3, с.58].

В своїй доповіді «Культура має значення» А. Кламер, наголошує, що поза економікою знаходиться цілий світ, що складається з цінностей, добродійностей, з того, що є основою, що спонукає нас до дій та ще важливіше – робить нас людьми. На його думку, економіка є лише частиною загального контексту яким виступає культура; вона є лише інструментом для виробництва того, що є більш важливішим, а саме культури. Все своє життя ми віддаємо пошуку ідей, зазначає А. Кламер, що являють собою частину наших культурних благ, нашого накопиченого культурного капіталу, що виробляє культурні цінності [2].

У соціологічному дослідженні економічної культури П. Бергера акцентовано, що економічні інститути існують не у вакуумі, а у контексті соціальних і політичних структур, культурних форм та, безумовно, в структурі самосвідомості: в системах цінностей, ідей, вірувань [1, с. 31]. Тому їх треба розглядати крізь призму культурологічного та навіть аксіологічного підходів.

Якщо поглянути на цю проблему з іншого ракурсу, необхідно відмітити, що економіка також здійснює значний вплив на культуру. Аналогічно до того як об'єктивні умови буття протягом часу поступово, але цілеспрямовано формують певні ментальні особливості нації, наявний рівень розвитку

економіки задає об'єктивні параметри формування культури як окремих індивідів та соціальних груп, так і суспільства в цілому. На думку Т. О. Петрушиної, в діалектичному взаємозв'язку економіки і культури саме економіці, матеріальному базису належить визначальна роль. Спосіб труда та виробництва визначають систему координат, в якій формується і розвивається культура, яка, в свою чергу, в процесі розвитку, здатна активно впливати та визначати подальші зміни економічного базису [5, с.17].

Як ми бачимо, питання визначення детермінуючої ролі однієї з форм соціального буття людини в парі «економіка-культура» залишається відкритим та навіть ще більш актуалізується. Безсумнівним є те, що економіка має культурне та навіть соціальне коріння, наявні моделі економічного розвитку залежать від типу домінуючої економічної культури. Цінності та норми, що являють собою зміст цієї культури, спрямовують економічний розвиток суспільства. Крім цього, якісний стан культури суб'єкта економічної діяльності, рівень сформованості культурно-економічних імперативів на індивідуальному рівні, значною мірою впливають на процес і результати праці, як окремого індивіду, так і на всю економічну систему в цілому. Але, слід констатувати, що економіка в різних своїх проявах обумовлює стан та визначає подальший розвиток культури. Так, економічна складова грає не останню роль у можливості реалізації різноманітних культурних проектів та збереженні культурної спадщини, що є сховищем духовних та матеріальних цінностей нашого народу. Іншим аспектом цього питання є те, що економіка в певному сенсі виступає «законодавцем», що визначає ціннісний зміст наявної економічної культури. В цьому знаходить свій прояв діалектичність взаємозв'язку економіки та культури. Прогресивний розвиток сучасної економіки можливий лише при умові відповідності змісту економічної культури ринковому типу економіки в іншому випадку культура буде вступати в протиріччя та сповільняти розвиток економічної сфери. Таким чином, ця взаємодія характеризується певною циклічністю, де зв'язуючим елементом виступає людина, як суб'єкт економічної діяльності.

Слід зазначити, що абстрагування від суто інструментального аспекту цього питання обумовлює доцільність не лише визнання взаємовпливу економіки та культури, а й наполягання на трактуванні економіки як культури. На думку О. А. Погребняка та Д. Є. Раскова, економіка, яка є частиною культурної діяльності людини, потребує пошуку нового бачення свого предметного поля, що буде сприяти подоланню ізольованості економічної теорії від морального, історичного, соціального та навіть метафізичного контекстів. Культура має сенсоутворюючий зміст, вона відсилає до того, що трансцендентно полю значень будь якої абстрактної системи, що репрезентує ту чи іншу природу, зокрема економічних відносин, але іманентно людському існуванню в його конкретності. В економіці, що розглядається крізь призму культури, суб'єкт вже не виступає фіксованим агентом, що підпорядкований певним об'єктивним закономірностям, а розуміється у відкритому історичному горизонті безперервного самоконституювання, в межах якого стандартні економічні цілі не є тим, що *a priori* має значення, а тим, що завжди бере участь у проблематизації власного сенсу [4, с.96, 101].

Література

1. Бергер П. Капиталистическая революция: 50 тезисов о процветании, равенстве и свободе. М.: Прогресс-Универс, 1994. 320 с.
2. Кламер А. Культура имеет значение. *Экономическая культура: ценности и интересы*. Альманах центра исследований экономической культуры факультета свободных искусств и наук СПбГУ. С.-П. 2014. С. 13-19.
3. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений. М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. 256 с.
4. Погребняк А. А., Расков Д. Е. Экономика как культура: возвращение к «спору о методах». *Общественные науки и современность*. 2013. № 2. С. 96-106.
5. Экономическая культура населения Украины / Под ред. академика НАН Украины В.М. Вороны, д-ра филос. наук., профессора Е.И. Саименко. К.: Институт социологии НАН Украины. 2008. 316 с.